

ART ALTMEDIEVAL DE L'ALBERA I LA SERRA DE RODES

L'itinerari pels monestirs de l'Albera i la serra de Rodes permet visitar alguns dels testimonis més notables de l'art preromànic i romànic del Rosselló i l'Empordà. Encara que els seus edificis sovint ens hagin arribat fragmentaris, evidencien la unitat de l'art altmedieval dels comtats d'Empúries-Peralada i Rosselló, unes terres catalanes dividides avui per la frontera estatal.

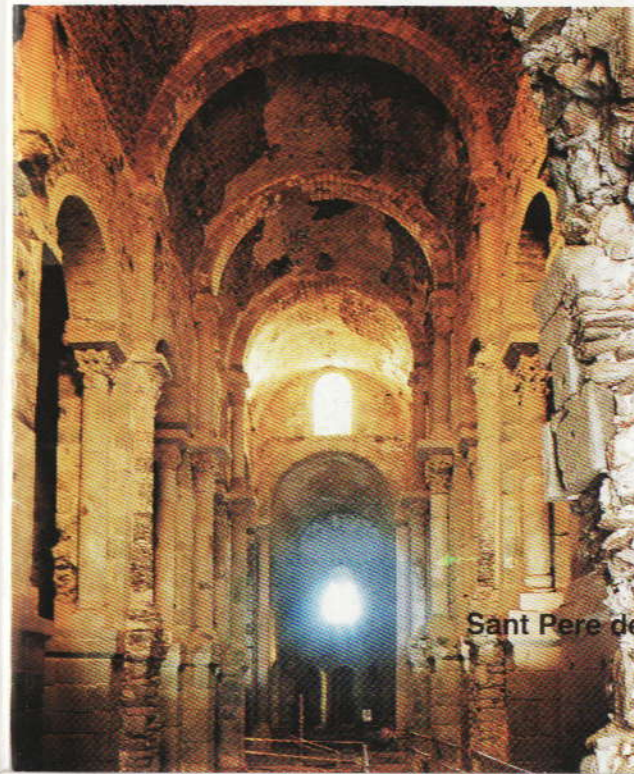
Es pot afirmar que l'art preromànic hi té unes característiques ben definides. Santa Helena o Santa Creu de Rodes i l'església primitiva de Sant Quirze de Colera se'ns mostren com uns monuments de gran notorietat. Com alguns altres del Rosselló, el Vallespir i l'Empordà, són els precedents de l'art autòcton que hi sorgí al s. X i evolucionà fins a les primeres dècades del s. XI. Trobem els seus màxims exponents en alguns dels monestirs del nostre recorregut. És un primer art romànic europeu, fruit del substrat local del Baix Imperi. També reflecteix l'obertura al món dels comtats marítims del nord-est de la Marca, ja que és una síntesi de l'art postcarolingi que també recull influències del món italià (contactes amb Roma) i de l'elevada cultura del califat de Còrdova. La desclosa d'aquest art es produí quan el comte Gausbert (915-931), i després el seu fill Gaufréd (931-991), governaren a Empúries i Rosselló. Quan es bastia el gran cenobi de Sant Pere de Rodes, el seu abat Hildesind era, alhora, bisbe d'Elna.

Tot el conjunt de Sant Pere de Rodes és la mostra més destacada i monumental de l'esmentat art, però les seves particularitats no es podrien entendre sense els altres monestirs. L'estructura interior del temple de Sant Andreu de Sureda és com una rèplica reduïda de la basilica de Sant Pere de Rodes. L'església de Sant Genís de Fontanes presenta el caràcter propi d'aquesta arquitectura, de la qual Sant Quirze de Colera, amb el seu claustre únic, es pot considerar un veritable compendi. El temple del petit cenobi de Santa Maria de Panissars, ja d'inici del s. XI, recorda la capella preromànica desapareguda de Sant Quintí dels Banys d'Arles, al Vallespir. L'escultura de la façana de Sant Andreu (llinda i relleus), pertany al mateix estil que els capitells de Sant Pere de Rodes, igualment que la llinda de Sant Genís, datada al 1019-1020, que potser seria una de les obres més avançades en el temps d'aquest conjunt de la primera escultura romànica europea.

Santa Maria de Roses i els sectors d'aquest moment de Sant Quirze de Colera són el paradigma de l'aparició del romànic llombard, entrat al s. XI. Al país s'adaptà de manera atípica, sobre les formes d'un art local de forta personalitat. També hi pertany el campanar de Sant Pere de Rodes. Santa Maria del Vilar és l'exponent del pas de l'antiga arquitectura local vers el romànic evolucionat del s. XII, amb volta apuntada, de la qual tenim exemples a Santa Maria de Colera, les dependències de Sant Quirze i en diverses reformes dels altres monestirs. L'escultura del s. XII està representada, entre d'altres, pel claustre i la portada (espoliada) del Mestre de Cabestany a Sant Pere de Rodes i per la porta retornada de Santa Maria del Vilar. El claustre feliçment recuperat de Sant Genís de Fontanes (s. XIII), correspon a les darreres manifestacions de l'escultura romànica.

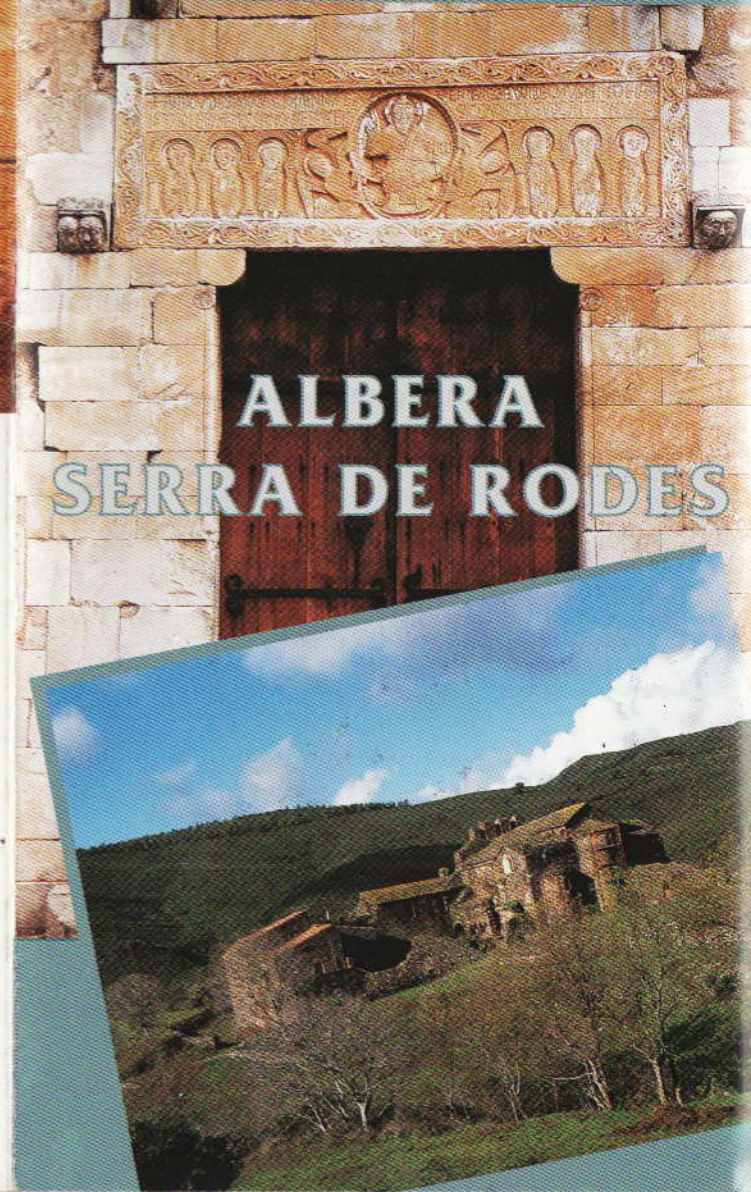

Sant Andreu de Sureda

Sant Pere de Rodes

ITINERARI TRANSFRONTERER DE MONESTIRS

ALBERA SERRA DE RODES

Santa Maria de Panissars

El Pertús
Tel. (33) 68836015

Santa Maria del Vilar

Villalonga dels Monts
Tel. (33) 68896835

Sant Andreu

Tel. (33) 68890280

Sant Genís

Tel. (33) 68898433

Santa Maria de Roses

Tel. (34) 72 257331

Sant Pere de Rodes

(El Port de la Selva)
Tel. (34) 72 387559

Sant Quirze de Colera

(Rabós)
Tel. (34) 72 563092

Text: Joan Badia-Homs
M. Teresa Genís
Bernat Rieu

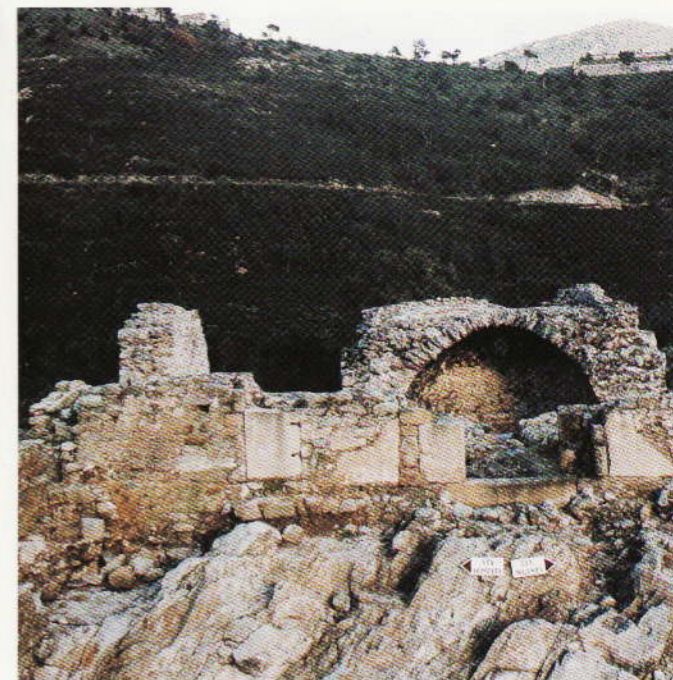
Correcció: Imma Trias
Traducció: Alfalingua
Cartografia: Fermí Ginjaume
Fotografia: Xavier Torner
Impressió: Alzamora
Dipòsit Legal: G1-378/96

Pays d'accueil touristique
ASS. ALBERA VIVA

PATRONAT DE TURISME COSTA BRAVA GIRONA

SANTA MARIA DE PANISSARS (El Pertús-la Jonquera)

El monestir estava situat al coll de Panissars, pas natural amb una posició privilegiada que s'ha utilitzat com a via de trànsit al llarg del temps. En aquest indret es troba una calçada de més de cinc metres d'amplada, tallada a la mateixa roca mare i que en territori espanyol és coneguda com a *Via Augusta* i en territori francès com a *Via Domitia*. Aquest punt era el *Summum Pyreneum* en aquest camí de comunicació de l'occident mediterrani, entre Roma i Cadis.

A banda i banda de la via romana es retallaren, a la roca natural, dues grans plataformes que externament es folraren amb un parament de grans carreus, restes tangibles dels trofeus de Pompeu, que fonts clàssiques asseguren que Pompeu el Gran va edificar als Pirineus l'any 71 a C quan tornava a Roma després del seu triomf a Hispània sobre les tropes de Sertori.

A principis del s. XI, en temps del comte Bernat Tallaferró de Besalú, es construeix en el mateix lloc el monestir i la casa hospitalera de Santa Maria de Panissars. L'any 1011 era una cel·la que depenia dels benedictins de Santa Maria d'Arles. Més tard esdevingué un priorat agregat a Santa Maria de Ripoll. El 1285, Pere II el Gran atacà, al coll de Panissars, l'exèrcit del rei francès Felip III l'Ardit que es retirava després del fracàs de la croada contra Catalunya. El Tractat dels Pirineus (1659) deixà el monestir migpartit per la frontera. El 1683 fou destruït.

L'església és força insòlita: té tres naus que són més amples que llargues, un sol absis semicircular ultrapassat, amb pronaos, un pòrtic i tres entrades. Es pot considerar de la primèria del s. XI. En resten els murs perimetrals i una cripta situada sota l'absis en la qual hi ha restes de pintures murals romàniques. A migdia hi ha el petit claustre, avui destruït, i les dependències. Els materials de les excavacions estan exposats al castell de Bellaguarda. No deixeu de visitar a la mateixa zona: castell de Bellaguarda, fortificació de la Clusa Alta, Santa Maria o Sant Nazari de la Clusa i Sant Martí de Fonollar.

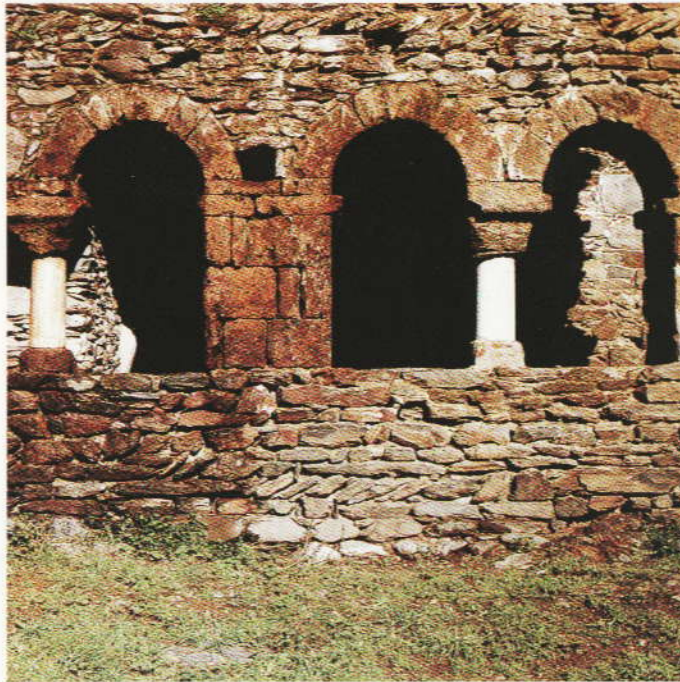

SANT PERE DE RODES (El Port de la Selva)

Aquest monestir benedictí és el més poderós d'aquest territori. L'església ja existia al s. VIII. Des del 878 és esmentada com una cel·la dependent del monestir de Banyoles. Al s. X, el magnat Tassi posà el cenobi sota la seva tutela. L'any 944 n'aconseguí la independència i el seu fill Hildesind en fou erigit abat. L'any 974, el comte Gausfred d'Empúries-Rosselló cedí els aïlls que formarien l'extens terme. Hi hagué una consagració del temple l'any 1022. Fou un centre de pelegrinatge. Quan el monestir s'abandonà, al final del s. XVIII, s'hi produí un espoli enorme. La Bíblia romànica, avui a la Biblioteca Nacional de París, n'és una mostra.

La gran basílica, iniciada en temps de Tassi, està coberta amb voltes i té tres naus, transsepte i tres absis, el central amb doble girola i cripta sota el presbiteri. En temps d'Hildesind (†991) s'hi aprecia un canvi de planejament, al qual correspon l'excèntrica disposició de doble ordre de columnes sobreposats a la nau central i l'escultura dels grans capitells. Al s. XII, la portalada del temple s'enriquí amb la notable escultura en marbre, obra del Mestre de Cabestany, avui espoliada. A migdia hi ha dos claustres sobreposats: el primitiu, en el nivell inferior, és del s. X amb pintures murals, i el superior del s. XII. Les dependències són del s. X, XI, XII. Sant Pere de Rodés esdevé l'exemple més complet de monestir anterior a l'any 1000 a l'Europa occidental. A l'entorn hi ha les restes del poble medieval fortificat de Santa Creu de Rodés amb l'església de Santa Helena (s. IX i X), i les ruïnes del castell de Sant Salvador de Verdera (s. XIII), i de la seva església (s. XI), que s'enlairen en el cim proper.

No deixeu de visitar a la mateixa zona: *el Port de la Selva, la Vall de Santa Creu, la Selva de Mar (església de Sant Sebastià i conjunt del poble), Sant Feliu de Vilajuïga i Llançà.*

SANT QUIRZE DE COLERA (Rabós)

Fou fundat cap a les darreries del s. VIII. Al s. X rebé dotacions dels comtes d'Empúries-Rosselló. L'any 935 fou consagrada l'església dels sants Quirze, Andreu i Benet. El territori s'estenia per ambdós vessants de l'Albera, amb propietats a Santa Maria de Torreneules (Argelers), i Banyuls. L'any 1592 s'extingí la comunitat i les possessions passaren a l'abadia de Sant Pere de Besalú.

La basílica té tres naus, transsepte i tres absis semicirculars. S'hi aprecien sectors de construcció de dues èpoques: el temple consagrat el 935 i una important reconstrucció del s. XI amb decoració llombarda. Al costat hi resta part de la capçalera del temple més antic, probablement del s. IX, on s'identifiquen una absidiola trapezoïdal, part d'un passadís o deambulatori i vestigis de l'absis central de ferradura. Del claustre en resta una sola galeria, també del s. X, que és una de les mostres més arcaiques de galeria claustral amb columnes i capitells. Les dependències monacals han conservat edificacions del s. X i altres de posteriors, com la sala del s. XIII, coberta amb volta apuntada al costat occidental. La fortificació del s. XIV allargà el clos monàstic vers llevant, on hi resta una torre i altres estructures. L'església de Santa Maria de Colera, una mica separada del monestir, era la parròquia del seu terme. És un exemple senzill del romànic evolucionat de la zona i potser correspon a la consagració de l'any 1123.

Des de 1835, el conjunt monumental era privat. El desembre de 1994 ha estat cedit a l'Ajuntament de Rabós, el qual ha creat un patronat per gestionar-ne la recuperació i l'ús futur. Hom el vol destinar, principalment, a centre d'activitats transfrontereres.

No deixeu de visitar a la mateixa zona: *capella de Sant Quirze (s. XIX, on ha continuat el culte del monestir); Rabós d'Empordà (església romànica de Sant Julià i conjunt de la població); Santa Maria del Camp, a Garriguella (antic priorat i actual Centre de reproducció de tortugues de l'Albera).*

SANTA MARIA DE ROSES (Roses)

El monestir de Santa Maria de Roses s'ubica dintre del recinte de la Ciutadella de Roses, en la qual es palesa el pas de diferents cultures a través del temps, des de la més reculada antiguitat (s. V aC fins al s. XIX).

El primer establiment que s'hi detecta és la colònia grega de l'antiga Rhodé que en el s. IV aC s'estendrà fins al lloc avui anomenat Barri Hel·lenístic. En aquesta època s'hi encunya moneda. Roses és coneguda arreu de la Mediterrània pels seus tallers de terrissers. La vil·la romana, condicionada per la fabricació de salaons de peix, es mantindrà activa fins a principis del s. VII.

L'església de Santa Maria s'erigí sobre un lloc de culte paleocristià, on en un moment indeterminat de l'Edat Mitjana s'hi aplegaren monjos nouvinguts. L'església va ésser refeta per ordre del comte Sunyer de Barcelona-Girona entre els anys 948-951 i es convertí en una abadia benedictina que l'any 976 dotà amb propietats i drets de pesca el comte Gausfred d'Empúries-Rosselló. El 1035, el comte Hug I d'Empúries vengué el domini del monestir a la seva muller Guisla.

Durant el s. XVI, amb l'edificació de la Ciutadella, el monestir patí desperfectes i l'any 1592 fou sotmès a l'abadia d'Amer. Al s. XVIII s'abandonà.

El temple de Santa Maria és la part menys enrunada. De planta basilical, de tres naus, amb transsepte i tres absis semicirculars, estava cobert amb voltes de canó a la nau central i de quart de cercle a les laterals. És molt representativa l'original aplicació de les decoracions llombardes amb les seqüències d'arcades cegues en els murs interiors (s. XI). Al costat sud s'identifica la base del petit claustre derruït i restes d'edificacions del clos monacal i del seu recinte fortificat.

No deixeu de visitar a la mateixa zona: *el Castrum visigòtic de Puig Rom, Sant Joan de Palau-saverdera, Sant Martí de Pau i Sant Esteve de Pedret.*

SANTA MARIA DEL VILAR (Vilallonga dels Monts)

El priorat augustinià de Santa Maria del Vilar depenia de Santa Maria de Lladó ja poc després de la fundació d'aquesta canònica de l'Alt Empordà (1089), per part del monjo Joan, procedent de Vilabertran. L'església del Vilar es va consagrar el 1142. La canònica de l'Albera entrà en decadència al s. XIV i es convertí en pabordia. Sembla que al s. XV ja s'havia extingit la seva comunitat monàstica. L'any 1802, els edificis es varen vendre a particulars.

Després d'un llarg abandonó, l'abadia va ser comprada per la senyora Triadou de Villelongue que creà «l'Association de sauvetage de Santa Maria del Vilar», a la qual llega l'abadia en testament. Els voluntaris d'aquesta associació han restaurat el conjunt en dos anys.

L'església roman dempeus. És d'una sola nau, coberta amb volta apuntada, transepte de braços destacats amb voltes de canó i tres absis semicirculars. Presenta característiques pròpies de l'arquitectura romànica primitiva del Rosselló i l'Empordà (s. XI), però en gran part correspon a l'època de la consagració de 1142, a la qual deuen pertànyer la volta apuntada i molts altres elements. També són del s. XII les pintures murals de l'absis major, que han estat restaurades, i l'escultura de la portalada de marbre. L'any 1924 aquesta porta es va vendre i va seguir el mateix camí que una bona part del claustre de Sant Genís de Fontanes. L'any 1986 es va poder restituir al Vilar, exceptuant alguns dels relleus perduts que han estat reproduïts. Les ruïnes de les dependències monàstiques, ben consolidades, configuren un conjunt notable d'arquitectura romànica civil. Els treballs d'excavació han identificat elements de gran interès, com les restes més antigues del temple i una torre al subsòl de l'església. Actualment, Santa Maria del Vilar és un conjunt monumental plenament recuperat i obert als visitants.

No deixeu de visitar a la mateixa zona: *Sant Esteve de Vilallonga dels Monts (església del s.XII amb ferramenta romànica a la porta).*

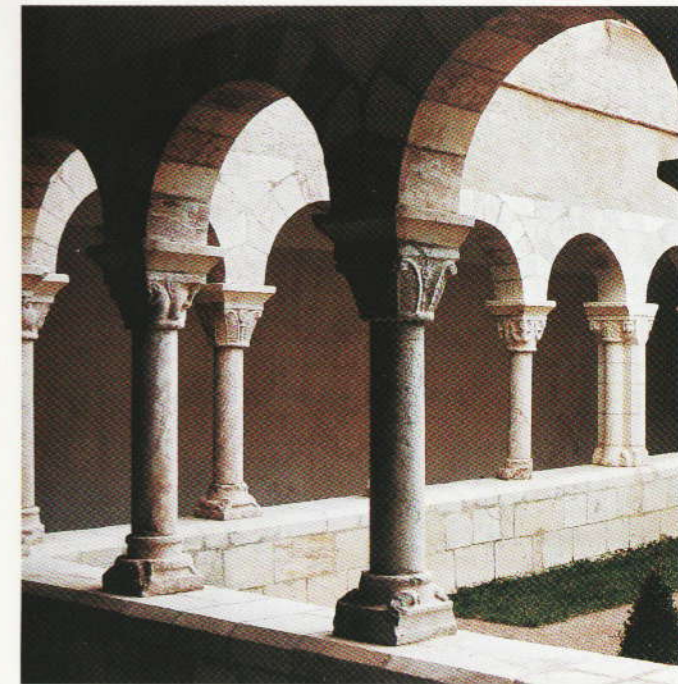

SANT ANDREU (Sant Andreu)

L'abadia benedictina de Sant Andreu de Sureda fou fundada per l'abat Miró vers l'any 800 a Sant Martí de la Vall (Sureda), però l'any 823 ja es trobava en el lloc actual. Al s. X prosperà sota la protecció dels comtes de Rosselló i Empúries, i el 1109 fou agregada a la gran abadia occitana de Santa Maria de la Grassa. Una refecció del temple es consagrà l'any 1121. Vers 1151 patí els efectes de la guerra entre els comtes Gaufred III i el seu fill Girard II, i al s. XIII entrà en decadència. L'any 1592 fou sotmesa a Santa Maria d'Arles i subsistí fins a la Revolució. Avui l'església és la parròquia de la vila.

L'església mostra tres etapes constructives. Els murs construïts fins a certa alçada en *opus spicatum* pertanyen al s. IX o primera meitat del s. X i determinen una planta de creu, d'una nau, un transepte molt destacat i tres absis semicirculars allargats, que té un paral·lelisme clar amb Sant Genís de Fontanes. Cap al final del s. X o inici del s. XI, una renovació configurà l'estructura singular de la nau, coberta amb volta de canó sobre arcs suportats per pilars o per columnes adossades amb capitells, damunt d'alts podis, que deixen uns estrets passadissos a manera de naus laterals. Recorda la basílica de Sant Pere de Rodas. A la consagració del 1121 hi correspondrien les reformes de la part alta de la nau i l'absis major amb decoració llombarda. A la façana hi destaquen la llinda i els frisos del finestral, de l'estil de la llinda de Sant Genís. D'aquesta època també n'és l'ara d'altar. També hi ha un capitell del claustre desaparegut (s.XII), una coberta de sarcòfag islàmic (s. XI o XII), dos plafons amb pintura mural (s. XII i XIII), i dues ares d'època romana.

No deixeu de visitar a la mateixa zona: *Sant Martí de la Vall, Sant Alexandre o Sant Ferriol de la Pava i Tatzó d'Avall (St. Martí i castell vescomtal)*

SANT GENÍS DE FONTANES (Sant Genís)

En un diploma de Lluís el Pietós de l'any 819, s'al·ludeix a la fundació d'aquesta abadia benedictina per part de l'abat Sentimir (vers l'any 800). A petició del comte Gausfred de Rosselló-Empúries, l'any 981 el rei Lotari li confirmà el terme i les possessions. En el precepte s'expressa que havia estat destruïda pels «pagans» i després restaurada. L'any 1127 la seva església es consagrà. Al s. XV s'inicià la decadència i el 1507 fou sotmesa a l'abadia de Montserrat, que hi mantingué el poder fins a l'extinció de la comunitat (1790). Aleshores els edificis es vegeren a particulars. Des de 1846 l'església és la parròquia de la vila.

El temple és d'una nau i llarg transepte amb tres absis semicirculars molt aprofundits i una planta de creu, de braços destacats, que pertany a l'obra anterior a l'any 981, la qual es distingeix per l'aparell en espiga (*opus spicatum*). A la reforma del s. XII correspon, sobretot, el cobriment amb voltes i també la decoració de la façana, a la qual s'integrà la famosa llinda de la porta, una obra cabdal de l'escultura medieval més primitiva. El Crist en majestat, al centre, està envoltat per la mandorla, sostinguda per dos àngels, i acompanyat per sis apòstols dins d'arquets de ferradura. Una inscripció excepcional permet datar-la a l'any 1019-1020.

El claustre és un conjunt singular d'escultura tardoromànica (darrer terç del s. XIII). La combinació de marbres li aporta un interessant efecte cromàtic. Un sector majoritari va vendre's l'any 1924 (només una tercera part romangué al seu lloc). A partir de 1987 s'ha aconseguit el seu retorn a Sant Genís, un fet extraordinari que ha significat la recuperació d'un element fonamental del patrimoni historico-artístic del país català.

No deixeu de visitar a la mateixa zona: *Santa Coloma de Cabanes (perronàmic; capitells del s.XII del claustre de Sant Andreu de Sureda).*